

Από την Ήλιδα στην Ολυμπία
Μια διαδρομή, τρεις ιστορίες

Υπουργείο Πολιτισμού
και Τουρισμού

Ζ' Εφορεία Προϊστορικών
και Κλασσικών Αρχαιοτήτων

ISBN 978-960-214-999-7

Από την Ήλιδα στην Ολυμπία

Μια διαδρομή, τρεις ιστορίες

Αρχαία Ολυμπία, 2011

Γενική επιμέλεια: Γεωργία Χατζή - Σπηλιοπούλου, αρχαιολόγος, προϊσταμένη Ζ' ΕΚΠΚΑ

Κείμενα - εικονογράφηση: Αλεξάνδρα Σέλελη, αρχαιολόγος-μουσειολόγος Ζ' ΕΚΠΚΑ

Καλλιτεχνική επιμέλεια: Σπήλιος Πίστας

Ηλεκτρονική επιμέλεια: Τυποροή Ο.Ε.

ISBN 978-960-214-999-7

Copyright © 2011 ΥΠ.ΠΟ.Τ., Ζ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασσικών Αρχαιοτήτων

Η έκδοση επιχορηγήθηκε από το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων

Από την Ήλιδα στην Ολυμπία

Μια διαδρομή, τρεις ιστορίες

Ο τόπος: Τα δύο σημαντικότερα κέντρα του κράτους των Ηλείων. Από τη μια η Ήλιδα, η διοργανώτρια πόλη των ολυμπιακών αγώνων, όπου για ένα μήνα αθλητές από κάθε γωνιά του ελληνικού κόσμου συναντιόνται για την προετοιμασία τους. Από την άλλη η Ολυμπία, το ιερό του Δία, ο τόπος των αγώνων.

Ο χρόνος: Τρεις μέρες πριν την πρώτη καλοκαιρινή πανσέληνο. Οι αθλητές που θα πάρουν μέρος στους αγώνες, οι συνοδοί τους, οι ελλανοδίκες και οι άρχοντες της Ήλιδας, οι αντιπρόσωποι των άλλων ελληνικών πόλεων αλλά και πολυάριθμοι απλοί πολίτες σχηματίζουν την ιερή πομπή που ξεκινά από την Ήλιδα με προορισμό την Ολυμπία. Καθώς πέφτει η νύχτα, η πομπή σταματά στους Λετρίνους. Κι ενώ όλοι ξεκουράζονται από την πορεία, κάποιοι ξαγρυπνούν...

Οι ήρωες της ιστορίας: Ο Φιλόνεικος, ο Στράτων, η Φίλα. Τρεις διηγήσεις, τρία πρόσωπα, τρεις όψεις των ολυμπιακών αγώνων...

Φιλόνεικος
ἑφηβος 12 ετών

Από το πρωί, ο κόσμος άρχισε να συγκεντρώνεται στην αγορά. Η πομπή σχηματίστηκε, πολυπληθής και μεγαλόπρεπη. Οι ιερείς μάς ξεπροβόδισαν με ευχές. Πρώτοι ξεκίνησαν οι ελλανοδίκες, ντυμένοι με χιτώνες πορφυρούς, με στεφάνια ελιάς στα μαλλιά και κλαδιά φοίνικα στα χέρια. Ακολουθούσαν οι βουλευτές της πόλης μας, έπειτα οι αθλητές και οι συνοδοί τους. Βάδιζα με τον πατέρα στο πίσω μέρος της πομπής. Είχαμε φορτώσει με προσοχή ένα μουλάρι με τα κεραμικά του εργαστηρίου, την εύθραυστη πραμάτεια μας που ζητούσε αγοραστές. Άλλοι περπατούσαν σιωπηλοί, απορροφημένοι στις σκέψεις τους. Άλλοι συζητώντας ζωηρά μεταξύ τους, για τις δουλειές και για την πόλη, μα περισσότερο για τους αγώνες, κάνοντας προβλέψεις ή αναπολώντας ιστορίες.

Όταν βράδιασε, είχαμε πια φτάσει στους Λετρίνους. Θα περνούσαμε εδώ τη νύχτα. Έκανε ζέστη. Η σελήνη, σχεδόν ολόγιομη, έλαμπε στο στερέωμα. Μοιραστήκαμε το φαγητό μας. Καθώς η ώρα περνούσε, οι ομιλίες έσβηναν· ο θόρυβος καταλάγιαζε κι ακουγόταν μονάχα το τραγούδι από τα τριζόνια. Ξάπλωσα δίπλα στον πατέρα. Έκλεισα τα μάτια και δοκίμασα να κοιμηθώ.

Μα η καρδιά μου χτυπούσε τόσο δυνατά που νόμιζα ότι μπορούσε να ακουστεί! Έμενα άγρυπνος κι ωστόσο ονειρευόμουν κιόλας, πλάθοντας στο μυαλό μου όσα θαυμαστά με περίμεναν την επόμενη ημέρα. Πώς να έμοιαζε η ιερή Άλτις; Πώς να είναι οι ναοί, ο παλαιός ναός της Ήρας, και ο επιβλητικός του Δία, με τα περίφημα γλυπτά από λευκό μάρμαρο; Θα βλέπαμε το χρυσελεφάντινο άγαλμα του Φειδία; Έλεγαν πως όποιος το αντίκριζε δεν το ξεχνούσε και ούτε γινόταν ποτέ στην υπόλοιπη ζωή του ολότελα δυστυχισμένος... Ήμουν ακόμη μικρός, κι όμως τα λόγια αυτά με γοήτευαν. Θα με άγγιζε άραγε κι εμένα η μαγεία της τέχνης; αναρωτιόμουν, και φανταζόμουν ένα διάφανο, προστατευτικό μανδύα να με τυλίγει απαλά. Και τα πολύτιμα αφιερώματα των νικητών, πώς να στόλιζαν το χώρο, προβάλλοντας ανάμεσα στις αγριελιές; Θα βρίσκαμε μια καλή θέση στο Στάδιο; Θα συναντούσαμε τους αθλητές εκείνους που τα κατορθώματά τους κυκλοφορούσαν από χείλη σε χείλη και γίνονταν τραγούδι;

Όταν για την προετοιμασία τους οι αθλητές έρχονταν στην Ήλιδα, εμείς, οι έφηβοι, δεν είχαμε πια το νου μας στις προπονήσεις στο δικό μας γυμνάσιο, τη Μαλθώ. Με κάθε αφορμή τρέχαμε στον Ξυστό. «Τέτοια προθυμία να κάνετε θελήματα, κάθε τέσσερα χρόνια σας συμβαίνει!», φώναζε γελώντας ο παιδοτρίβης. Αλήθεια... Οι εργασίες που τις άλλες μέρες μάς φαίνονταν κοπιαστικές ή ανιαρές, αποκτούσαν ξαφνικά ενδιαφέρον. Ας ήταν και μόνο να στρώνουμε το χώμα, να μαζεύουμε τα ακόντια, να βοηθούμε τους αθλητές να καθαρίσουν το σώμα τους με τις στλεγγίδες... Κρυφοκοιτάζαμε τους νέους, διάσημους ήδη ή απλώς γεμάτους επιθυμία για τη δόξα, και προσπαθούσαμε να θυμηθούμε τα μικρά μυστικά των αγωνισμάτων, τις οδηγίες των γυμναστών, τους κανονισμούς που με αυστηρότητα δίδασκαν οι ελλανοδίκες.

Είχαμε άλλωστε πάψει να παίζουμε με αστραγάλους, ειδώλια, ακόμα και με τους πήλινους πολεμιστές που κινούσαν τα μέλη τους. Τη μέρα μας γέμιζαν τώρα τα μαθήματα και οι προπονήσεις. Εγώ αγαπούσα περισσότερο το πένταθλο, να αγωνίζομαι στο δρόμο, την πάλη, το άλμα, το ακόντιο, το δίσκο. Ο παιδοτρίβης επαναλάμβανε πως το πένταθλο διαπλάθει τους τέλειους αθλητές: γρήγορους, ευκίνητους, αλλά και με αντοχή, όπως ο Ιάσων και οι Αργοναύτες του. Ήμουν καλός στο δρόμο και το άλμα, κι ερχόμουν πάντα πρώτος στο δίσκο. Όπως οι συνομήλικοί μου, δεν μπορούσα να φανταστώ μεγαλύτερη ευτυχία από το να διαπρέψω μια μέρα στους αγώνες. Κάθε τέσσερα χρόνια, όταν ολόκληρη η πόλη μας ζούσε στο ρυθμό τους, τα δικά μας όνειρα έπαιρναν φτερά...

Στρώων

πατέρας του Φιλόνεικου,
κεραμέας

Κοιτάζω το παιδί ξαπλωμένο πλάι μου. Κρατά τα μάτια του κλειστά, μαντεύω όμως πως δεν κοιμάται. Στο φως του φεγγαριού το πρόσωπό του λάμπει, άλλες έγνοιες δεν το ακουμπούν, παρά μόνο τα απαλά φτερά της προσμονής.

Αναστέναξα... Το μικρό μου αγόρι έχει πια μεγαλώσει... Ξαφνικά τα δώδεκα χρόνια από τη γέννησή του μου φαίνονται σαν μια στιγμή μονάχα. Σαν να ήταν χτες που δέχτηκα πρώτη φορά το γιο στην αγκαλιά μου, που του δώρισα τα πρώτα του παιχνίδια. Κι έπειτα, καθώς οι δουλειές στο εργαστήριο πήγαιναν καλά, θέλησα να του προσφέρω την παιδεία που άρμοζε σε έναν ελεύθερο νέο. Έτσι, ο Φιλόνεικος απέκτησε τις κερωμένες πινακίδες για να χαράζει την αλφάβητο, τη λύρα για να διδαχθεί τη μουσική, το δίσκο για τις προπονήσεις. Κι έναν παιδαγωγό να τον ακολουθεί, να τον επιβλέπει και να τον συμβουλεύει. Ήταν πάντοτε λίγο ατίθασος ο Φιλόνεικος, κι οξύθυμος, το λέει άλλωστε το όνομά του. Σαν το νεαρό πετεινάρι, σύντροφο της θεάς Αθηνάς στο άγαλμα που έφτιαξε ο Φειδίας για το ιερό της, ψηλά, στο λόφο της ακρόπολης της Ήλιδας.

Όταν ο γιος μου έκλεισε τα δέκα, ξεκίνησα να τον παίρνω μαζί μου στο εργαστήριο όπου πλάθαμε τα κεραμικά, στον κλίβανο που τα ψήναμε, στο κατάστημα που τα πουλούσαμε. Μια μέρα όλα αυτά θα γίνουν δικά του, τα χέρια του πρέπει να γίνουν δυνατά και επιδέξια όχι μόνο στο δίσκο μα και στον τροχό. Να μάθει καλά το επάγγελμα, κι ας ξεχωρίζουν οι επιδόσεις του στο πένταθλο. Μήπως ο πρώτος ολυμπιονίκης, από την πόλη μας μάλιστα, ο Κόροιβος, δεν εργαζόταν ως μάγειρας για να κερδίζει τη ζωή του;

Και η δική μας δουλειά δεν είναι να την περιφρονεί κανείς. Μπορεί τα αγγεία μας να μην έχουν όμορφες ζωγραφιές όπως εκείνα των Αθηναίων... Όμως οι άνθρωποι το δίχως άλλο πάντοτε θα χρειάζονται τα απλά μας σκεύη, να μαγειρέψουν, να φάνε και να πουν, να πλυθούν, να φυλάξουν εμπορεύματα ή προμήθειες. Ας είναι καλά ο Κερδώος Ερμής, ποτέ δεν έλειψαν οι πρόθυμοι αγοραστές!

Υδρίες, σκύφους
και αμφορείς
έλα εδώ να βρεις,
στον Στράτωνα
το μαγαζί, όλα τα
κεραμικά μαζί!

... κ. η υπογραφή του καλλιτέχνη !...

Όσο για τους ολυμπιακούς αγώνες, κάθε τέσσερα χρόνια φέρνουν αμέτρητους επισκέπτες στην Ήλιδα, κι αποτελούν για τη δουλειά σπουδαία ευκαιρία. Όταν οι μέρες της προετοιμασίας τελειώνουν και η πομπή ξεκινά για την Ολυμπία, ακολουθώ κι εγώ από κοντά. Η κοιλάδα του Αλφειού πλημμυρίζει από κόσμο, οι ανάγκες είναι πολλές... Τη φετινή χρονιά έχω και τον Φιλόνεικο, να βοηθά και να μαθαίνει. Και να αποκτούν τα όνειρά του το γκριζοπράσινο χρώμα του κότινου, τη χρυσαφένια λάμψη της νίκης...

Φίλε

κόρη του Λεοντομήνη,
από αριστοκρατική οικογένεια της Ήλιδας,
παντρεμένη με τον αθλητή Αναυχίδα

Το παράθυρο του σπιτιού είναι ανοιχτό, μήπως το αεράκι της νύχτας κατορθώσει να διώξει τη ζέστη. Στριφογυρίζω ώρα στο κρεβάτι, μα ο ύπνος δεν έρχεται. Να είχα φτερά, να ακολουθούσα πετώντας τον ασημένιο δρόμο από το φως της σελήνης... να έφτανα γοργή σαν την αγγελιοφόρο Ίριδα μέχρι την ιερή πομπή που βαδίζει για την Ολυμπία!

Μολονότι γυναίκα, γνωρίζω την Άλτι, τον κάλλιστο τόπο, την πιο όμορφη γη. Όταν ήμουν δώδεκα ετών πήρα μέρος στα Ηραία, στο άθλημα του δρόμου, με άλλες κοπέλες από το νησί του Πέλοπα. Φορέσαμε κοντούς χιτώνες κι αφήσαμε ξέπλεκα στους ώμους τα μαλλιά. Θυμάμαι ακόμη τη στιγμή που μπήκαμε στο στάδιο της Ολυμπίας. Η συγκίνηση με αναστάτωνε, κι ας μην το βλέπαμε τότε, κι ούτε θα το δούμε ποτέ εμείς οι γυναίκες, στις δόξες των μεγάλων αγώνων. Πήραμε θέση για την εκκίνηση. Από τα πρώτα μέτρα ξεχωρίσαμε δύο, ένα κορίτσι από τη Σπάρτη κι εγώ –έπειτα ένιωσα την ανάσα της αντιπάλου μου στον ώμο, καθώς την ξεπερνούσα κι έφτανα στο τέρμα. Μόλις στάθηκα στις σκάλες του ναού φορώντας το στεφάνι από αγριελιά, αισθάνθηκα το κορμί μου ανάλαφρο σαν πούπουλο και την καρδιά μου να γεμίζει ευτυχία.

«ἔρως
ἀνίκατε μάχαν»

«Ἐρωτα
ἀνίκητε στη
μάχη». Εγώ
εἶμαι αὐτός!

Ἡ θεά Ἥρα μού ἐδειξε τότε τὴν εὐνοιά της... Τη φανέρωσε ξανά όταν, ἓνα χρόνο αργότερα, ὁ πατέρας μού ἔδωσε γιὰ σύζυγο τὸν Ἀναυχίδα. Νέος, ευγενής καὶ ἐνδοξος, αφοῦ εἶχε κερδίσει τὸν κότινο στο ἀγώνισμα τῆς πάλης, μὴν ἑστὴν κατὴν κατηγορία τῶν παίδων, καὶ μὴν δευτέρη σε ἐκείνη τῶν ἀνδρῶν. Τὴν καλύτερη τύχη μποροῦσα νὰ προσμένω; Καθὼς ἀνάμεσα στὶς δεκαῆξι γυναῖκες ὑφαῖνα τὸν πέπλο ποὺ κάθε τέσσερα χρόνια πρόσφερε ἡ πόλη μας στὴν θεά, τραγουδοῦσα σιγανὰ ὕμνους ευχαριστῶντας τὴν.

Μα τώρα ἡ ἀγωνία με πνίγει... Σε τέσσερις μέρες, ὁ Ἀναυχίδας θὰ παλέψει καὶ πάλι γιὰ τὴν νίκη. Πὼς λοιπὸν νὰ ἡσυχάσω; Οἱ σκέψεις δὲν με ἀφήνουν. Ποῖον ἀντίπαλο θὰ ορίσει ἡ κλήρωση στὸν Ἀναυχίδα; Μήπως τὰ χτυπήματα τὸν τραυματίσουν καὶ σημαδέψουν τὴν ὄψη του; Θὰ ἐπιστρέψει στεφανωμένος με ἀκόμη μεγαλύτερη φήμη; Τὴν ἀδικο, ἐπειδὴ εἶμαι γυναῖκα, νὰ μάθω τὰ νέα τελευταῖα! Πόσο καταλαβαίνω τὴν Καλλιπάτειρα ἀπὸ τὴν Ρόδο, ποὺ, ἀψηφώντας τὶς ποινές, μεταμφιέστηκε σε γυμναστή γιὰ νὰ δεῖ τὸ γιο τῆς νὰ ἀγωνίζεται... Ἥρα μου σεβαστή, αφοῦ φτερά δὲν μου χάριες οὔτε καὶ θάρρος παράτολμο, δώσε μου τουλάχιστον λίγη υπομονή!

Στους ολυμπιακούς αγώνες εκείνης της χρονιάς...

...ο Αναυχίδας δεν κατόρθωσε να κερδίσει τη νίκη. Σύντομα παρηγορήθηκε όμως, καθώς απέκτησε με τη Φίλα τον πρώτο του γιο, κι άρχισε να ονειρεύεται να δει το διάδοχό του ολυμπιονίκη. Άλλωστε, συνέχισε να απολαμβάνει το σεβασμό και την εκτίμηση των συμπολιτών του. Στους επόμενους ολυμπιακούς κληρώθηκε ελλανοδίκης και έτσι συμμετείχε στους αγώνες, έστω και με διαφορετικό ρόλο αυτή τη φορά.

Οι δουλειές του Στράτωνα πήγαν καλά και ο κεραμέας επέστρεψε στην πόλη του ικανοποιημένος. Όσο για τον Φιλόνεικο, εκείνος επέστρεψε θαμπωμένος. Καιρό μετά δεν σταματούσε να μιλά για όσα είχε δει και τα τέσσερα χρόνια μέχρι τους επόμενους αγώνες τού φάνηκαν περισσότερο κι από αιώνες. Στα δεκαέξι του πήρε μέρος στους ολυμπιακούς στην κατηγορία παιδών, στο άθλημα του δρόμου. Τερμάτισε πρώτος. Ένας τραυματισμός στον πόλεμο δεν του επέτρεψε να επαναλάβει την επιτυχία του και να αγωνιστεί στο πένταθλο, όπως ονειρευόταν μικρός. Έγινε πάντως φημισμένος κεραμέας. Ανήσυχος και με μεγάλη φαντασία, του άρεσε να δημιουργεί αγγεία με ασυνήθιστα σχήματα, τα οποία θαυμάστηκαν και έγιναν περιζήτητα.

... Μια μέρα, καθώς επέβλεπε τις εργασίες στην αποθήκη του σπιτιού του, ο Φιλόνεικος ξεχώρισε το μετάλλινο δίσκο με τον οποίο κάποτε ασκούσαν στην παλαιίστρα. Τον πήρε στα χέρια του και τον κοίταξε για ώρα –πάνω του είχε χαράξει το όνομά του, να μην τον χάνει στην προπόνηση. Οι αναμνήσεις ζωντάνεψαν, σαν να ήρθε και κάθισε κοντά του ο αλλοτινός του εαυτός, ενθουσιώδης και ανυπόμονος για το μέλλον. Το μέλλον... «Πώς θα είναι άραγε το μέλλον;», αναρωτήθηκε, «Θα περνά πάντοτε από εδώ ο δρόμος των αθλητών προς την Ολυμπία, τους αγώνες και τη δόξα; Θα υπάρχει η πόλη μας δίπλα στο ποτάμι ή θα ξεχαστεί σκεπασμένη κάτω από τις καλαμιές; Θα θυμάται ποτέ κανείς εμάς, τη ζωή, τα έργα μας και το όνομά μας;»

Η Ιστορία ...πίσω από τις ιστορίες

Οι ιστορίες του Φιλόνεικου, του Στράτωνα και της Φίλας πλάστηκαν στη φαντασία. Βασίζονται ωστόσο σε πραγματικά αντικείμενα, που αν για μας σήμερα αποτελούν εκθέματα στα μουσεία, συντρόφευσαν κάποτε το βίο των ανθρώπων. Στις σελίδες του βιβλίου τα αντικείμενα αυτά συνυπάρχουν, όπως άλλωστε συνυπάρχουν στη δεύτερη ζωή τους μέσα στις προθήκες.

Την αφορμή για την ιστορία του **Φιλόνεικου** έδωσε ο δίσκος που βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Ήλιδας. Ανήκε, υποθέτουμε, σε έναν νέο που χάραξε στη μετάλλινη επιφάνεια το όνομά του, ίσως για να μην τον χάνει στην προπόνηση ή γιατί τον αφιέρωσε στους θεούς.

Η **Ήλιδα**, πρωτεύουσα της πόλης-κράτους των Ηλείων, αποτέλεσε την αποκλειστική σχεδόν διοργανώτρια των ολυμπιακών αγώνων κατά την αρχαιότητα. Ένα μήνα πριν την έναρξη των αγώνων, οι αθλητές που επιθυμούσαν να λάβουν μέρος όφειλαν να έρθουν στην Ήλιδα, ώστε να ενημερωθούν για τους κανονισμούς, να καταταγούν σε κατηγορίες και να προγυμναστούν. Οι ολυμπιακοί αγώνες απέκτησαν πανελλήνιο χαρακτήρα και μεγάλη αίγλη, προσελκύοντας αθλητές από ολόκληρο τον ελληνικό κόσμο.

Ελλανοδίκες, δηλαδή «δικαστές των Ελλήνων», ονομάζονταν οι διαιτητές των ολυμπιακών αγώνων. Από τον 4ο αιώνα π.Χ. κληρώνονταν δέκα ελλανοδίκες ανάμεσα στους Ηλείους πολίτες με θητεία μίας ολυμπιάδας. Τα καθήκοντά τους περιλάμβαναν την κατάταξη των αθλητών σε κατηγορίες, την επίβλεψη των προπονήσεων, την οργάνωση και τη διεξαγωγή των αγώνων, την τήρηση των κανονισμών και την απονομή των επάθλων.

Οι ολυμπιακοί αγώνες τελούνταν κάθε τέσσερα χρόνια, κατά την πρώτη ή τη δεύτερη **πανσέληνο** μετά το θερινό ηλιοστάσιο, δηλαδή κατά τους σημερινούς μήνες Ιούλιο ή Αύγουστο. Μια μέρα πριν την έναρξη των αγώνων η **ιερή πομπή** με τους ελλανοδίκες, τους αθλητές και μεγάλο πλήθος συνοδών και θεατών ξεκινούσε από την Ήλιδα με προορισμό την Ολυμπία.

Η **Άλτις** (η ονομασία προέρχεται από την ίδια ρίζα με τη λέξη *άλσος*) αποτελούσε την καρδιά του ιερού της Ολυμπίας, με τους ναούς του Δία και της Ήρας, τους βωμούς και τα αφιερώματα στους θεούς. Ο **ναός της Ήρας** κτίστηκε γύρω στο 600 π.Χ. και ακολουθεί το δωρικό ρυθμό. Ο **ναός του Δία**, το μεγαλύτερο και επιβλητικότερο μνημείο της Άλτεως, κτίστηκε μετά τους περσικούς πολέμους (470 π.Χ.-457 π.Χ.). Είναι κι αυτός δωρικός και κτισμένος από λίθο, όμως για το γλυπτό του διάκοσμο χρησιμοποιήθηκε το περίφημο λευκό μάρμαρο από το νησί της Πάρου. Τα μαρμάρινα γλυπτά αποκαλύφθηκαν στις ανασκαφές και εκτίθενται στην κεντρική αίθουσα του Αρχαιολογικού Μουσείου της Ολυμπίας. Στο εσωτερικό του ναού δέσποζε το **χρυσελεφάντινο άγαλμα του Δία** που έφτιαξε ο διασημότερος γλύπτης της κλασικής εποχής, ο Φειδίας από την Αθήνα. Ένα από τα επτά θαύματα του αρχαίου κόσμου, το άγαλμα εντυπωσίαζε τους επισκέ-

πτες με το μέγεθός του (14 μέτρα περίπου), τα πολύτιμα υλικά και την επιβλητική έκφραση του θεού. Στο **Στάδιο** της Ολυμπίας πραγματοποιούνταν οι αγώνες του δρόμου, της πάλης και του πένταθλου. Τα ιππικά αγωνίσματα τελούνταν στον Ιππόδρομο, ο οποίος όμως δεν έχει εντοπιστεί. Υπολογίζεται ότι το στάδιο χωρούσε περίπου 45.000 θεατές. Καθίσματα υπήρχαν μόνο για τους ελλαοδίκες, ενώ οι υπόλοιποι θεατές κάθονταν στο έδαφος. Οι αγώνες διαρκούσαν πέντε μέρες, από νωρίς το πρωί έως τη δύση του ήλιου. Οι πολυάριθμοι θεατές κατασκήνωναν κατά το διάστημα αυτό στο ύπαιθρο, **στις όχθες του ποταμού Αλφειού**.

Η προπόνηση των αθλητών και η εκπαίδευση των νέων γίνονταν στα **γυμνάσια** και στις **παλαιίστρες**. Τα γυμνάσια προορίζονταν για την προπόνηση στο δρόμο (τρέξιμο) και το πένταθλο, ενώ οι παλαιίστρες για την πάλη, την πυγμή, το παγκράτιο και το άλμα. Στον αρχαιολογικό χώρο της Ολυμπίας τα κτήρια αυτά έχουν εντοπιστεί. Γνωρίζουμε ότι και η Ήλιδα διέθετε παρόμοιες αθλητικές εγκαταστάσεις, απαραίτητες, άλλωστε, για τη διοργανώτρια πόλη των ολυμπιακών αγώνων. Αρχαίοι συγγραφείς που την επισκέφτηκαν, όπως ο περιηγητής Παυσανίας (2ος αιώνας μ.Χ.), κάνουν λόγο για δύο γυμνάσια. Στην αυλή του **Ξυστού** προπονούνταν οι αθλητές πριν τους ολυμπιακούς αγώνες, ενώ στη **Μαλθώ** οι έφηβοι γυμνάζονταν υπό την επίβλεψη του προπονητή τους, του **παιδοτρίβη**. Υπήρχε, τέλος, μια τετράγωνη παλαίστρα για τα “βαρέα” αγωνίσματα.

Στην αρχαιότητα οι νέοι άνδρες αθλούνταν γυμνοί· τη συνήθεια αυτή απηχούν οι λέξεις γυμνάζομαι, γυμναστική και γυμνάσιο. Μετά την άσκηση χρησιμοποιούσαν ένα μεταλλικό εργαλείο, τη **σπλεγγίδα**, για να καθαρίσουν το σώμα τους από τον ιδρώτα και το χώμα.

Τα αρχαία παιδικά παιχνίδια παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία και συχνά μεγάλες ομοιότητες με τα σημερινά. Οι **αστράγαλοι**, πιο γνωστοί στην εποχή μας με το όνομα “κότσια”, ήταν δημοφιλείς τόσο στα αγόρια όσο και στα κορίτσια. Τα παιδιά έπαιζαν επίσης με **ειδώλια**, μικρά πήλινα αγαλματάκια που παριστάνουν είτε ανθρώπινες μορφές, είτε ζώα, όπως κοκόρια, περιστέρια ή αλογάκια. Μια κατηγορία ειδωλίων είχαν μάλιστα μέλη που συνδέονταν με σύρμα κι έτσι μπορούσαν να κινούνται σαν τις σημερινές μαριονέτες.

Το όνομα του **Στράτωνα** διακρίνεται σε σφράγισμα αποτυπωμένο πάνω σε μια κεραμίδα που εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Ήλιδας. Φαίνεται ότι το εργαστήριο που κατασκεύαζε κεραμίδια σημείωνε με τον τρόπο αυτό τα προϊόντα του. Για τις ανάγκες της ιστορίας, ο Στράτων γίνεται πατέρας του Φιλόνηικου και δεν κατασκευάζει μόνο κεραμίδια αλλά πλάθει και αγγεία καθημερινής χρήσης (**υδρίες, σκύφους, αμφορείς** και πολλά άλλα).

Η **εκπαίδευση** στην αρχαία Ελλάδα δεν ήταν υποχρεωτική. Ωστόσο, οι οικογένειες με οικονομική ευχέρεια φρόντιζαν να δώσουν στα αγόρια τους την αγωγή που θα τους έκανε καλούς πολίτες. Στο σχολείο η διδασκαλία επικεντρωνόταν στην ανάγνωση, τη γραφή και την αριθμητική. Πάνω σε **ξύλινες πινακίδες στρωμένες με κερί** τα παιδιά μάθαιναν να χαράζουν με τη γραφίδα τα γράμματα της αλφαβήτου. Ακολουθούσε το μάθημα της μουσικής, συνήθως με τη συνοδεία **λύρας**, και, τέλος, σειρά είχε η γυμναστική στο γυμνάσιο και την παλαίστρα. Ο **παιδαγωγός**, ένας ηλικιωμένος συνήθως δούλος, συνόδευε το νέο στις δραστηριότητες της ημέρας. Όσο για τα κορίτσια, εκείνα έμεναν στο σπίτι και μά-

θαιναν από τις μεγαλύτερες γυναίκες όσα χρειαζόταν μια μέλλουσα μητέρα και οικοδέσποινα.

Ο περιηγητής Παυσανίας αναφέρει ότι στην **ακρόπολη της Ήλιδας** υπήρχε ιερό αφιερωμένο στην Αθηνά κι ένα άγαλμα της θεάς φιλοτεχνημένο από τον Φειδία ή τους μαθητές του. Στο κράνος της Αθηνάς παριστανόταν ένας πετεινός. Πάντοτε έτοιμος για καυγά, ο πετεινός ήταν αγαπημένο σύμβολο στον οπλισμό των πολεμιστών.

Οι ανασκαφές στην περιοχή της Ήλιδας έχουν αποκαλύψει εργαστήρια και βιοτεχνίες της αρχαίας πόλης. Οι κεραμείς έπλαθαν τα αγγεία στον **τροχό** και έπειτα τα έψηναν σε ειδικούς μεγάλους φούρνους, τους **κλιβάνους**. Τα **αγγεία των Αθηναίων** ήταν περιζήτητα σε όλη τη Μεσόγειο για την τελειότητα της κατασκευής τους και την ομορφιά της διακόσμησής τους.

Σύμφωνα με την παράδοση, οι πρώτοι ολυμπιακοί των ιστορικών χρόνων έγιναν το 776 π.Χ. Ο **Κόροιβος**, μάγειρας από την Ηλεία, ανακηρύχθηκε νικητής στο μοναδικό τότε αγώνισμα, το δρόμο. Μέχρι την κλασική εποχή οι αθλητές δεν ήταν απαραίτητα επαγγελματίες, αλλά νέοι που ξεχώριζαν για τις επιδόσεις τους στα γυμνάσια και τις παλαιίστρες της πόλης τους.

Οι νικητές των αγώνων στεφανώνονταν με τον **κότινο**, κλαδί της ιερής ελιάς που φύτευε στο πίσω μέρος του ναού του Δία. Έπαθλο κέρδιζε μονάχα ο πρώτος αθλητής σε κάθε αγώνισμα και η απονομή πραγματοποιούνταν την τελευταία μέρα των αγώνων.

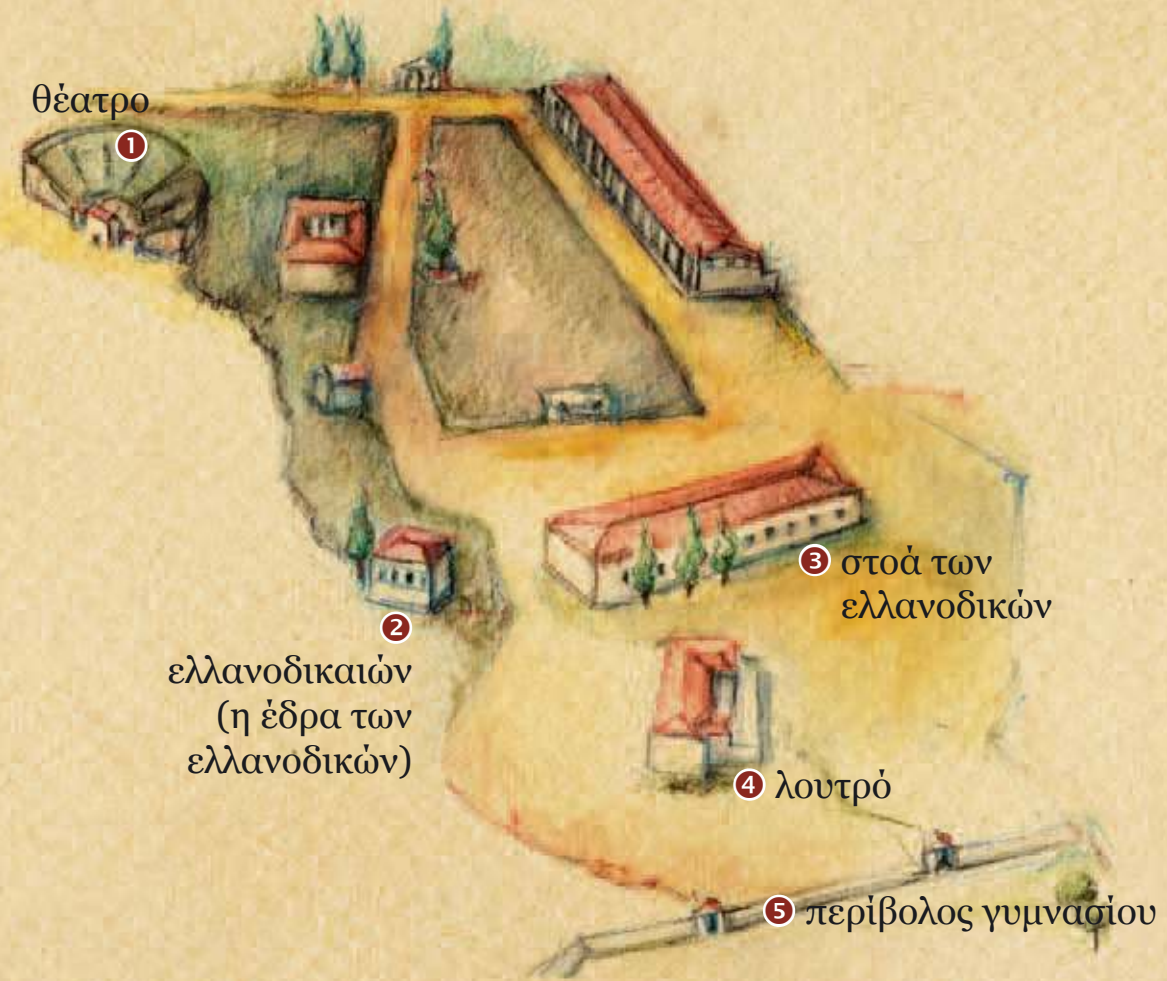
Μια επιγραφή σε βάθρο (βάση) αγάλματος αναφέρει το όνομα της **Φίλας**, προσθέτοντας τις πληροφορίες ότι ήταν κόρη του Λεοντομένη, σύζυγος του Αναυχίδα και ιέρεια της Αφροδίτης. Η επιγραφή αυτή βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Ήλιδας.

Η ιστορία της Φίλας δίνει την ευκαιρία να θυμίσουμε ότι κατά την αρχαιότητα στους αγώνες συμμετείχαν μόνο οι ελεύθεροι Έλληνες άνδρες. Οι γυναίκες δεν επιτρεπόταν να αγωνιστούν, ούτε και να παρευρεθούν στο στάδιο. Ωστόσο, κάθε τέσσερα χρόνια διοργανώνονταν στην Ολυμπία αγώνες αποκλειστικά για γυναίκες, περιορισμένης ασφαώς σημασίας σε σχέση με τους ανδρικούς. Τα **Ηραία** τελούνταν προς τιμή της θεάς Ήρας και περιλάμβαναν αγώνα δρόμου για ανύπαντρα κορίτσια. Υπεύθυνες για τη διοργάνωση ήταν **δεκαέξι γυναίκες** από σεβαστές οικογένειες της Ήλιδας. Οι δεκαέξι γυναίκες αναλάμβαναν επίσης να υφάνουν έναν **πέπλο** που κατά τη διάρκεια της γιορτής προσφερόταν στη θεά. Η **Καλλιπάτειρα** από τη Ρόδο, κόρη του ολυμπιονίκη Διαγόρα και αδελφή δύο ακόμα ολυμπιονικών, μεταμφιέστηκε σε γυμναστή για να μπορέσει να μπει στο στάδιο και να δει το γιο της να αγωνίζεται στην πυγμή παιδών. Καθώς έτρεξε να τον αγκαλιάσει για να πανηγυρίσει τη νίκη του, η αληθινή της ταυτότητα αποκαλύφθηκε. Οι Ηλείοι ωστόσο δεν την τιμώρησαν από σεβασμό προς την οικογένειά της.

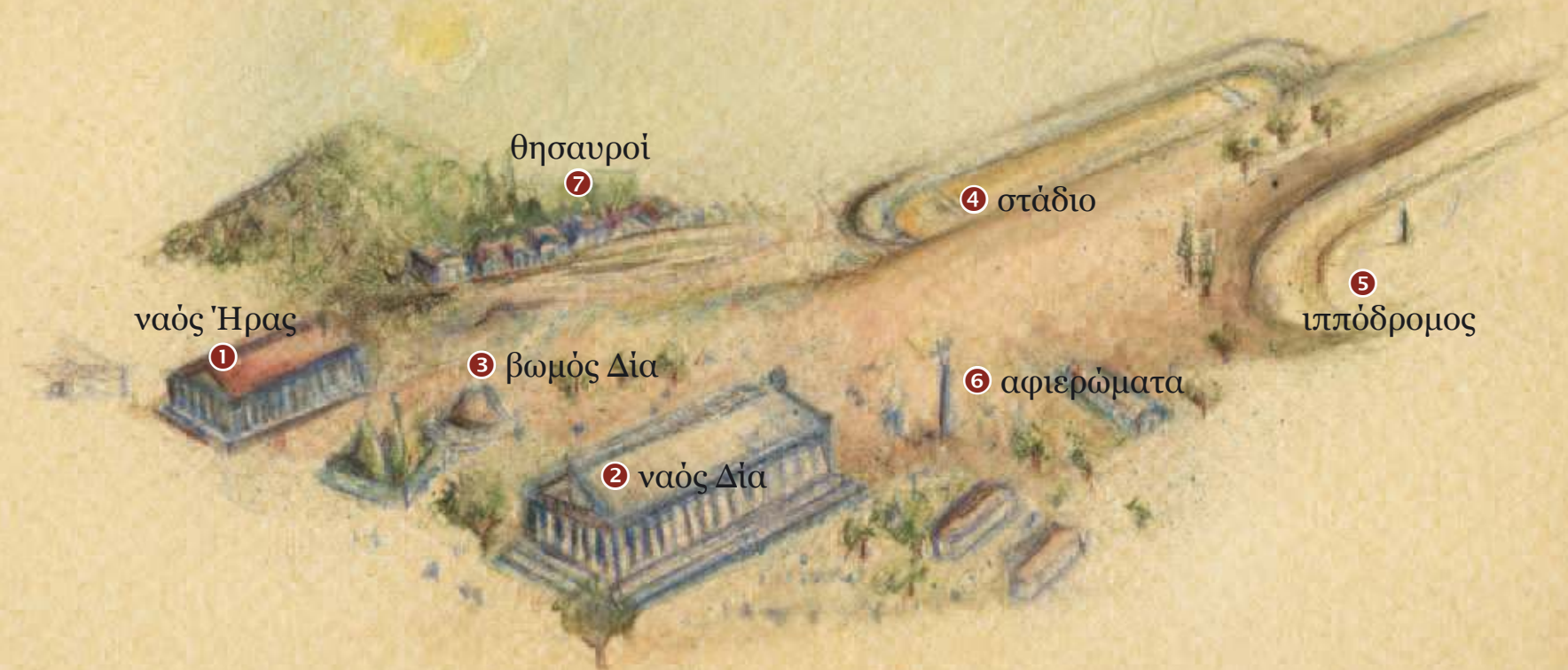
Ο **Αναυχίδας** από την Ηλεία υπήρξε δύο φορές ολυμπιονίκης στην πάλη. Είναι πιθανό να ταυτίζεται πράγματι με τον σύζυγο της Φίλας που αναφέρει η επιγραφή στο βάθρο.

Ένας μύθος διηγείται ότι ο ήρωας **Πέλοπας** νίκησε το βασιλιά της περιοχής Οινόμαο σε αρματοδρομία και ίδρυσε τους ολυμπιακούς αγώνες. Από τον Πέλοπα πήρε το όνομά της η Πελοπόννησος (Πέλοπος Νήσος).

Από την Ήλιδα...

...στην Ολυμπία

Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας

Χρηστικά σκεύη της ύστερης κλασικής και ελληνιστικής εποχής από το ιερό της Ολυμπίας.
 “Οι άνθρωποι το δίχως άλλο πάντοτε θα χρειάζονται τα απλά μας σκεύη, να μαγειρέψουν, να φάνε και να πιουν, να πλυθούν, να φυλάξουν εμπορεύματα ή προμήθειες. Ας είναι καλά ο Κερδώς Ερμής, ποτέ δεν έλειψαν οι πρόθυμοι αγοραστές!” (Στράτων)

Μαρμάρινα γλυπτά από το διάκοσμο του ναού του Δία (5ος αι. π.Χ.)
 “Πώς να είναι οι ναοί, ο παλαιός ναός της Ήρας, και ο επιβλητικός του Δία, με τα περίφημα γλυπτά από λευκό μάρμαρο;” (Φιλόνεικος)

Πρόπλασμα (μακέτα) του ιερού της Ολυμπίας κατά το 2ο αι. μ.Χ. (την εποχή της ιστορίας μας δεν υπάρχουν όλα αυτά τα κτήρια)
 “Έμενα άγρυπνος κι ωστόσο ονειρευόμουν κιόλας, πλάθοντας στο μυαλό μου όσα θαυμαστά με περίμεναν την επόμενη ημέρα. Πώς να έμοιαζε η ιερή Άλτις;” (Φιλόνεικος)

Αίθουσα αφιερωμένη στον Φειδία και το χρυσελεφάντινο άγαλμα του Δία (5ος αι. π.Χ.)
 “Θα βλέπαμε το χρυσελεφάντινο άγαλμα του Φειδία; Έλεγαν πως όποιος το αντίκριζε δεν το ξεχνούσε και ούτε γινόταν ποτέ στην υπόλοιπη ζωή του ολότελα δυστυχισμένος...” (Φιλόνεικος)

Ευρήματα από τους ύστερους χρόνους λειτουργίας του ιερού - προθήκη με παιδικά παιχνίδια
 “Είχαμε άλλωστε πάψει να παίζουμε με αστραγάλους, ειδώλια, ακόμα και με τους πήλινους πολεμιστές που κινούσαν τα μέλη τους.” (Φιλόνεικος)

Παλαιό Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας ή Σύγχρειον (Μουσείο Ιστορίας των Ολυμπιακών Αγώνων της Αρχαιότητας)

Τα αγωνίσματα
 “Ήμουν καλός στο δρόμο και στο άλμα, κ' ερχόμουν πάντα πρώτος στο δίσκο.” (Φιλόνεικος)

Γυναίκες και άθληση, τα Ηραία
 “Μολονότι γυναίκα, γνωρίζω την Άλτι, τον κάλλιστο τόπο, την πιο όμορφη γη. Όταν ήμουν δώδεκα ετών πήρα μέρος στα Ηραία, στο άθλημα του δρόμου, με άλλες κοπέλες από το νησί του Πέλοπα.” (Φίλα)

Οι νικητές των αγώνων, έπαθλα και τιμές
 “Τη φετινή χρονιά έχω και τον Φιλόνεικο, να βοηθά και να μαθαίνει. Και να αποκτούν τα όνειρά του το γκριζοπράσινο χρώμα του κότινου, τη χρυσαφένια λάμψη της νίκης...” (Στράτων)

Η οργάνωση των αγώνων, οι ελλανοδίκες
 “Πρώτοι ξεκίνησαν οι ελλανοδίκες, ντυμένοι με χιτώνες πορφυρούς, με στεφάνια ελιάς στα μαλλιά και κλαδιά από φοίνικα στα χέρια.” (Φιλόνεικος)

Οι θεατές των αγώνων
 “Όσο για τους ολυμπιακούς αγώνες, κάθε τέσσερα χρόνια φέρνουν αμέτρητους επισκέπτες στην Ήλιδα, κι αποτελούν για τη δουλειά σπουδαία ευκαιρία. Η κοιλάδα του Αλφειού πλημμυρίζει από κόσμο, οι ανάγκες είναι πολλές...” (Στράτων)

Η προετοιμασία των αθλητών και η άσκηση των νέων στα γυμνάσια και τις παλαιίστρες
 “Ας ήταν και μόνο να στρώνουμε το χώμα, να μαζεύουμε τα ακόντια, να βοηθούμε τους αθλητές να καθαρίσουν το σώμα τους με τις στλεγγίδες...” (Φιλόνεικος)

Προπλάσματα (μακέτες) με την εξέλιξη του ιερού της Ολυμπίας (στην ιστορία μας αντιστοιχεί η δεύτερη μακέτα)
 “Πώς να έμοιαζε η ιερή Άλτις;” (Φιλόνεικος)

Αρχαιολογικό Μουσείο Ήλιδας

